

Muhammadrahim KARIMOV,

Andijon qishloq xo'jaligi va agrotexnologiyalar instituti "Gumanitar fanlar" kafedrasida assistenti

E-mail: kmuhammadrahim1212@gmail.com

Tel: +998911202522

ADU Fuqarolik jamiyati nazariyasi kafedrasida professori, t.f.d. O.K.Komilov taqrizi asosida

FAMILY FACTOR IN EDUCATION AND TRAINING

Annotation

The article highlights the particular status of the family in a fair, free democratic society that is being set up in our country, focusing on family issues and the role and importance of family role in improving the quality of education.

Key words: Comprehensively advanced generation, perfect man, youth spirituality, family code, family ethnicity, family culture, national idea, education, quality of education, family relationship, family and education effectiveness, national values, moral values, legal values.

СЕМЕЙНЫЙ ФАКТОР В ОБРАЗОВАНИИ И ОБУЧЕНИИ

Аннотация

В статье описывается особый статус семьи в строящемся в нашей стране справедливом, свободном демократическом обществе, особое внимание к семейному вопросу, а также роль и значение семейного фактора в повышении качества образования.

Ключевые слова: Идеальное поколение, совершенный человек, духовность молодежи, Семья, Семейный кодекс, семейная духовность, семейная культура, национальная идея, образование, качество образования, отношение к семье, эффективность семьи и образования, национальные ценности, моральные ценности, правовые ценности.

TA'LIM VA TARBIYADA OILA OMILI

Annotatsiya

Maqolada mamlakatimizda barpo etilayotgan adolatli, erkin demokratik jamiyatda oilaning alohida maqomi, oila masalasiga qaratilgan alohida e'tibor va ta'lim sifati samaradorligini oshirishda oila omilining roli va ahamiyati masalalari yoritilgan.

Kalit so'zlar: Barkamol avlod, komil inson, yoshlar ma'naviyati, Oila, Oila kodeksi, oila ma'naviyati, oila madaniyati, milliy g'oya, ta'lim, ta'lim sifati, oila munosabati, oila va ta'lim samaradorligi, milliy qadriyatlar, ahloqiy qadriyatlar, huquqiy qadriyatlar.

Kirish. Mamlakatimizda amalga oshirilayotgan keng ko'lamli islohotlarda, xususan, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Ma'naviy-ma'rifiy ishlar samaradorligini oshirish bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida" 2019 yil 3 maydagi PQ-4307-son qaroriga muvofiq yoshlarni mustaqil hayotga kafolatli tayyorlash, tarbiyaning homiladorlik davridan boshlanib, 18 yoshigacha davom etadigan, tadrjijilik va uzluksizligiga asoslangan metodikani ishlab chiqish va hayotga tatbiq etish, yoshlarni shaxs sifatida o'z-o'zini rivojlantirishga yo'naltirish, dunyoqarashi keng, faol fuqarolar etib tarbiyalash jamiyat hayotining barcha sohalarida ma'naviy omillar ustivorligini, jumladan ta'lim sohasini ham ta'minlashga da'vat etilgandir. Erkin demokratik va fuqarolik jamiyati, huquqiy davlat qurilayotgan hozirgi sharoitda oilaga xos madaniy xususiyatlarni ilmiy tadqiq etish, shu asosda uning takomillashuviga ko'maklashish nafaqat jamiyat, balki har bir fuqaroning ham muqaddas burchidir.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili. Bu sohada, ayniqsa, oila, oilaviy munosabatlarni milliy va umuminsoniy axloqiy qadriyatlar negizida uzluksiz ma'naviy tarbiyani rivojlantirishga alohida e'tibor berilmoqda. Zero, barkamol avlod ana shu oilaviy muhitda tarbiya topadi, jamiyatdagi mavjud sotsial, iqtisodiy, mafkuraviy va ma'naviy munosabatlar uning shakllanishiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Bu munosabatlar jonli, o'zgaruvchan, rivojlanuvchan bo'lib, uning mohiyat-mazmuni ko'p jihatdan ma'naviy omillarga, ta'lim darajasiga bog'liq bo'ladi. Bunda oilaning madaniylik darajasi, oila muhitini qaror toptiradigan ma'naviy qadriyatlarning roli nihoyatda kattadir.

Jamiyatning tabiati insonlarning mohiyati bilan uzviy bog'liq ekan, uni oiladan, oilaning manfaatlaridan tashqarida tasavvur etish mumkin emas. Binobarin, ongli oila bo'lib yashash dunyodagi barcha mahluqot va jonzotlar orasida faqat inson zotiga xosdir. Zardo'shtiylikning «Avesto» asarida oila mustahkamligini saqlash, nikoh tartiblari, er-xotinning majburiyati, nikoh tuzish va bekor qilish qonun-qoidalari batafsil bayon etilgan. Davlatning obod va farovonligi fuqarolarning baxt-saodati bilan uzviy bog'liq tushunchalar ekanligi turkiy O'rxun-Yenisey bitiktoshlarida ham o'z ifodasini topgan.

Tadqiqot metodologiyasi. Oilaning jamiyatda tutgan o'rni, oila tarbiyasi, ota-ona va farzandlar o'rtasidagi munosabatlar, shuningdek, oilaning pokligi va mustahkam bo'lishiga oid qimmatli fikrlar Qur'oni Karim va hadislarda, buyuk mutafakkirlar Forobiy, Abu Ali ibn Sino, Beruniy, Xorazmiy, Farg'oniy, Navoiy va boshqalar ilmiy-nazariy ta'limotlarida komil inson fazilati haqidagi fikr-mulohazalarida qoldirilgan [4]. Jadidchi ma'rifatchilar yangi davr va yangi tuzum uchun kurashni eng avvalo oilani isloh qilishdan boshladilar. Ularning fikricha, oila asosini to'g'ri qurmay va yosh avlodni to'laqonli to'g'ri yo'lda tarbiyalamasdan turib, jamiyatni isloh qilish, uning rivojini taraqqiyot sari yo'naltirish mumkin emas binobarin millat taqdiri uning oilasi holatiga bog'liqdir [5].

Birinchi prezident I.A.Karimov, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M.Mirziyoevning ma'ruza va asarlarida ifodalangan mustaqillikni mustahkamlashning ma'naviy omillari, ma'naviyat va madaniyat, o'zlikni anglash, milliy ong, milliy mentalitet, milliy an'ana va urf-odatlar, milliy iftixorni o'stirish, oila, oilaviy munosabatlarni takomillastirish, oilaning ma'naviy negizlarini mustahkamlashda milliy o'zlikni anglash, milliy an'analarga sodiqlik, umuminsoniy qadriyatlarning ta'sirini tavsiflashga bag'ishlangan masalalar tashkil etadi.

Milliy mustaqillik mafkurasining oilaviy munosabatlar mazmunini chuqurlashtirishga, oilaning mafkuraviy tarbiyadagi rolini ko'tarishga, sog'lom mafkuraviy muhitni vujudga keltirishga qaratilgan g'oyalar O'zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi, «Oila» kodeksi, «Ta'lim to'g'risida» qonun, Kadrlar tayyorlash milliy Dasturi, O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha 2017-2021 yillarga mo'ljallangan harakatlar strategiyasi kabilarda o'z ifodasini topgan.

Oila jamiyatning yuridik ma'nodagi nikoh, qarindoshlik, farzandlikka olish yoki boshqa shakllarda bolalarni doimiy tarbiyaga olishdan kelib chikadigan tegishli huquq va majburiyatlar bilan umuminsoniy qadriyatlar va sharqona an'analarga

asoslangan oilaviy munosabatlarni rivojlantirib, uni mustahkamlashga qaratilgan fuqarolar ittifoqidan iborat bo'lib qolmay, balki kelajak avlodni dunyoga keltiruvchi, avlodlar silsilasini bog'lovchi, hayot va mehnatga tayyorlovchi, ya'ni ta'lim beruvchi jamiyatning tabiiy va asosiy bo'g'ini hamdir.

Demak oila, oila ta'limi, oilaviy tarbiya muammolari oilaning ijtimoiy-tarixiy roli va o'rni, oilaning huquq va burchlari, oilada adolat va tenglikning qaror topishi, oilada axloq me'yorlariga rioya qilish, oilaning ijtimoiy, iqtisodiy manfaatlarini ta'minlash, uning ma'naviy asoslarini takomillashtirish, oila va jamiyat manfaatlarini uyg'unlashtirish, oilada sog'lom muhitni rivojlantirish kabi masalalarni o'z ichiga oladi.

Inson haq-huquqlari va hurfiylik tamoyili milliy axloqiy qadriyatlar orasida alohida o'rin tutadi. Erkin shaxsda mulohaza, mushohada qilish qobiliyati rivojlanadi, o'z Vatani, o'z oilasi taqdiri haqida o'ylaydi. O'zbek oilalarining qon-qoniga singib ketgan odob-axloq, or-nomus, uyat-andisha, mehmonnavozlik qonuniyatlarini o'zlashtiriladi.

Darhaqiqat, «Oila turmush va vijdon qonunlari asosiga quriladi, o'zining ko'p asrlik mustahkam va ma'naviy tayanchlariga ega bo'ladi, oilada demokratik negizlarga asos solinadi, odamlarning talab-ehtiyojlari va qadriyatlarini shakllanadi. O'zbeklarning aksariyati o'zining shaxsiy farovonligi to'g'risida emas, balki oilasining, qarindosh urug'lari va yaqin odamlarning, qo'ni-qo'shnilarining omon-essonligi to'g'risida g'amxo'rlik qilishni birinchi o'ringa qo'yadi. Bu esa eng oliy darajada ma'naviy qadriyat, inson qalbining gavharidir»[6].

Ta'lim — bilim berish, malaka va ko'nikmalar hosil qilish jarayoni, kishini hayotga va mehnatga tayyorlashning asosiy vositasi. Ta'lim jarayonida ma'lumot olinadi va tarbiya amalga oshiriladi. Ta'lim tor ma'noda o'qitish tushunchasini anglatadi. Lekin u faqat turli tipdagi o'quv yurtlaridagi o'qitish jarayonini emas, oila, ishlab chiqarish va boshqa sohalarida ma'lumot va bilim berish jarayonini ham bildiradi [6]. Ta'lim - ijtimoiy rivojlanish sohasidagi asosiy yetaklovchi omildir. YuNESKO tashkiloti qoshida tuzilgan E.For boshchiligidagi komissiyaning 1972 yildagi "Hayot uchun ta'lim" konsepsiyasida, uzluksiz ta'lim jarayonida shaxs kompetentligini: bilimlardan foydalanmoq, ishini bajarmoq, birgalikda yashamoq va rivojlanmoq deb ta'riflagan va bu darajasini egallash shaxsning butun hayot faoliyati (shu jumladan oilada ham) davomida amalga oshiriladi va unga shaxsiy yoki kasbiy muammolar tug'ilgan tarzda ta'lim olish imkoniyatini beradi.

Demak, ushbu jarayonda oilada berilayotgan ta'limning ham o'rni beqiyosdir. Zero ta'limni tarbiyadan, tarbiyani esa ta'limdan ajratib bo'lmaydi. Ta'lim jarayonida olinadigan bilim va ma'lumotlar natijasida tarbiya amalga oshiriladi.

Bugungi kunda ota-onaning farzandi kelajagi haqida qayg'urar ekan, oilada tashkil etiladigan "Oila kutubxonasi"ning o'rni alohida ahamiyatga egadir. Oilada turli: iqtisodiy, badiiy, diniy, kasbiy, tarixiy ensiklopedik (qomusiy) kitoblarning mavjud bo'lishi bolani keng dunyoqarashga, kasbga, hunarga yo'naltirishiga katta yordam beradi. Albatta ota-onaning bilimliliigi farzand qaysi kasbni egallasa oilasi, vatani uchun qay darajada muhim ekanligini singdira olsa, kelajakda barkamol insonni, yetuk mutaxassisni obro'-e'tibori oila, mahalla va yurt sha'ni ekanligini anglatilishi, farzandni hayotga bo'lgan ishtiyoqi, mehru-muhabbati, orzu-intilishlariga qanot bo'lishi mumkin.

Yuqoridagi fikr-mulohazalardan shunday xulosalarga kelish mumkin:

zamonaviy oila tarbiyasi, eng avvalo, milliy axloqiy madaniyat bag'rida, oila ta'limi negizida, u bilan uzviy bog'liq holda tarkib topadi;

oila tarbiyasi tarbiyalanuvchining oilada olgan ta'limi natijasida shakllanadi va har tomonlama ijodkor, mustaqil faoliyat yuritadigan qilib tarbiyalashda hal qiluvchi rol o'ynaydi;

milliy axloqiy madaniyatga xos bilimlar, ilg'or tamoyillar, yetakchi xususiyatlar ta'sirchan yagona manba sifatida oila tarbiyasini boyitib, yangilab, o'zgartirib boradi;

milliy xususiyatlar hamisha umuminsoniy qadriyatlar bilan uzviy bog'langan ekan, oila tarbiyasi orqali xalqimiz umumbashariy, qadriyatlar takomiliga o'z hissasini qo'shgan. Binobarin, umuminsoniy madaniyatdan ajralib qolgan alohida milliy madaniyatning bo'lishi mumkin emas, bu fikrlar oila tarbiyasiga ham bevosita bog'liq bo'lib, unda milliy va umuminsoniy madaniyat tamoyillari bir-biriga uzviy bog'liq holda namoyon bo'ladi;

oila milliy axloqiy madaniyat bag'rida u bilan o'zaro aloqada tarkib topadi. Umuminsoniy axloqiy madaniyat tamoyillari esa oila madaniyatining o'zaro uyg'unligini namoyon etuvchi mezon hisoblanadi;

Ta'lim sifati samaradorligining oshishi oila bilan bog'liq bo'ladi;

Ta'lim beruvchi ota-onaning o'zi bugungi kun bilimlaridan xabardor bo'lishi va uni farzandlariga yetkaza oladigan mahoratni egallashi zarur. Ota-ona o'zi bilmagan yoki tushunmagan bilimlarini farzandlariga yetkaza olmaydi.

Mamlakatimizda amalga oshirilayotgan madaniy-ma'rifiy islohotlar oilada ma'naviy muhit, uning mahalla, jamiyat bilan aloqasi, oilada er-xotin munosabatlari, oila va jamiyatda farzandlarning o'rni, umuman, tarbiyada onalar, ayollar, farzandlarning roli, mas'ulligini oshirish yuzasidan salmoqli ishlar amalga oshirilmoqda. O'zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasida oilaviy munosabatlarni ijtimoiy-siyosiy, ma'naviy-huquqiy kafolatlanishiga bag'ishlangan alohida bob ajratildi, O'zbekiston Respublikasi «Oila kodeksi» qabul qilindi, O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi qarori bilan O'zbekiston Respublikasi xotin-qizlar qo'mitasi huzurida Respublika «Oila» ilmiy-amaliy markazi (1998), Mahalla va oilani qo'llab-quvvatlash vazirligi (2020) tashkil etildi va x.k.[7].

Tadqiqot yuzasidan amalga oshirilgan konkret-sotsiologik tadqiqotlar, ularning natijalari ko'rsatadiki, hozirgi davrda oilalarda farzandlarning tadbirkorlik qobiliyatlarini tarbiyalash, ma'naviy-axloqiy fazilatlarini shakllantirish ustivor o'rin tutmoqda. Farg'ona shahri, Toshloq tumani mahallalarida o'tkazilgan tadqiqotlarda tadbirkorlik bilan shug'ullanishda boshqa yoshdagilarga nisbatan 17-24 yoshlilar ko'pchilikni tashkil etadi. Ularning iqtisodiy bilimlarini oshirish yoshlarning ishbilarmonlik va tadbirkorlik mahoratlarini yuksaltiradi. Ayni paytda Prezidentimiz tomonidan ilgari surilgan aholining kitobxonlik darajasini ko'tarish tashabbusi kishilarning ma'naviy ehtiyojlarini qondirishga qaratilgandir.

Tahlil va natijalar. Ta'lim va tarbiya samaradorligini amalga oshirishda quyidagilarga e'tibor qaratilishini tavsiya etamiz:

oila tarbiyasida ota-onaning mas'ulligini, mahalla va ijtimoiy institutlarning faolligini yanada oshirish, bolalarga huquqiy madaniyat asoslarini singdirish, ularda o'zining har qanday xatti-harakati uchun shaxsiy mas'ulligini, javobgarligini his etishni tarbiyalash;

oilada axloqiy madaniyatni tarkib toptirishning mazmuni va yo'nalishlarini milliy g'oyaning asosiy tamoyillari uyg'unligida belgilash, bolalarda milliy mafkuraning vatan ravnaqi, yurt tinchligi, xalq farovonligi, millatlararo totuvlik, diniy bag'rikenglik g'oyalarini singdirishda muvaffaqiyatga erishish uchun ularning ma'naviy, axloqiy, psixologik qobiliyatlariga mos san'at asarlari yaratish, ommaviy axborot vositalari faoliyatini yanada takomillashtirish;

mahalla tuman, shahar, viloyat, respublika miqyosida muntazam ravishda “Namunali oila”, “O‘qimishli, savodxon oila”, “Tadbirkor oila”, “Farovon oila” kabi mavzularda ko‘rik tanlovlar o‘tkazishni yanada mukammallashtirish;

zamonaviy kasb-hunarlariga o‘qitish, ularning iqtisodiy va moliyaviy savodxonligini oshirish, odamlarda, ayniqsa ayollarimizda tadbirkorlikka ishtiyoqni uyg‘otish zarur. Shu maqsadda mahallalarda “Oila maktablari” o‘quv kurslarini tashkil etish, unda yosh ota-onalarga farzandlarini hayot va mehnatga tayyorlash uchun zarur bo‘lgan zamonaviy ta‘lim metodikalari bilan tanishtirish, keksa avlodning bu boradagi tajriba va mahoratlari bilan tajriba almashish, mahalla ahli, ayniqsa ayollarning huquqiy, iqtisodiy, tibbiy ong va madaniyatlarini oshirish. Ota-onalarning dunyoqarashini o‘zgartira olmasak, ularda yangichasiga fikrlashni shakllantira olmasak, maqsadga yetishimiz qiyin kechadi;

yangi qurilayotgan mahalla idoralari binolari tarkibida kutubxona va o‘quv zallarining bo‘lishligi, ularning zamonaviy AKTlar hamda badiiy adabiyotlardan tashqari ilmiy, ilmiy-uslubiy, yangi pedtexnologiyalarga oid adabiyotlar bilan ham ta‘minlanishiga e‘tiborni qaratish;

oila kutubxonalarini tashkil etish, kutubxonada badiiy, ilmiy, diniy, tarixiy, kasbiy adabiyotlar bo‘lishligiga diqqatni qaratish;

ota – ona farzandiga o‘z yo‘li, o‘z kasbi va o‘z taqdirini erkin tanlashga imkoniyat yaratib berishi;

xalqimizning milliy mentaliteti, ma‘naviy-axloqiy fazilatlarini, aqliy salohiyati, mehnatsevarligi kabi qadriyatlariga, buyuk allomalarning yoshligi, axloqiy fazilatlariga urg‘u beradigan risolalar, ijtimoiy-siyosiy, ma‘naviy-axloqiy, tarixiy, falsafiy, mafkuraviy mavzudagi maqolalar turkumini «Jannatmakon», “Oila” jurnali, “Oila va jamiyat”, “Vatanparvar” kabi jurnal va gazetalar sahifalarida muntazam e‘lon qilib borish, yosh teletamoshabinlarning axloqiy mavzudagi muloqotlarini muntazam tashkil etish;

ta‘limda Milliy g‘oya, O‘zbekiston tarixi, Falsafa, Dinshunoslik va boshqa ijtimoiy-gumanitar fanlar integratsiyasini yanada rivojlantirish va x.k.

Xulosa. Prezidentimiz Sh.M.Mirziyoev so‘zlari bilan aytganda "Odamlarimiz bilishi kerak, oila muqaddas biz uchun. Oilani saqlab qolmasak, biz o‘zligimizni yo‘qotamiz", - deb muxtasar qilamiz.

ADABIYOTLAR

1. Алимова Д. Оила пойдевори хакида рисола. //Фиграт, Оила, Т., Маънавият, 2000.
2. Ўзбекистон миллий энциклопедияси. Тошкент., 2000-2005
3. Каримов.И.А. Ўзбекистоннинг ўз истиклол ва тараққиёт йўли, Т.Ўзбекистон, 1992, 22–23 б.
4. Ўзбекистон Республикасининг Оила кодексига шарҳлар.- Т. Адолат, 2000, 76.
5. Мирзиёев Ш.М. Яхши оила учун курашиши керак. 07.02.2018 йилдаги
6. Abdukayumovna, K. M. (2023). RAISING THE INNOVATIVE THINKING OF STUDENT-YOUTH. Galaxy International Interdisciplinary Research Journal, 11(11), 585-590.